

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕСЕЛЕННЯ ШВЕДІВ З ЕСТОНІЇ ДО ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ У 1781–1783 РОКАХ

Чирук Святослав Володимирович,
кандидат історичних наук,
заступник директора з наукової роботи
Комунального підприємства «Музей історії Дніпра»
Дніпровської міської ради
sczyruk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7008-4110

Метою статті є дослідження процесу переселення шведських селян з Естонії до Південної України та заснування шведської колонії в українських степах. Дане питання недостатньо добре досліджене в історіографії. Події до та після переселення були розкриті достатньо добре, але те, що відбувалося під час переселення та у перші місяці після нього, було практично невідомим. Водночас джерельна база дозволяє достатньо глибоко висвітлити події даного періоду. Так, надзвичайно інформативним джерелом щодо переселення шведів до Південної України є бухгалтерська книга капітана Єгора Макаретова, який очолював конвой із переселенцями. Тривалий час дослідники не звертали на нього увагу через поганий стан мікрофільму. Важливі відомості надають списки переселенців та колоністів.

Методи. У дослідженні використовувався метод контамінації інформації різних списків, а також звірка між собою інформації з різних джерел. Це дало змогу виявити зміни у складі окремих господарств під час переселення та визначити осіб, які померли у певні часові інтервали. Критика джерел та метод повільного читання допомогли уникнути деяких помилкових суджень.

Результати. В ході дослідження було встановлено, що найбільш вірогідною оцінкою кількості переселенців є 967 осіб. Шлях з Естонії на місце поселення не міг проходити через Москву, а пролягав через Білорусь, Чернігівщину і далі – східною Україною до міста Новий Кодак (суч. м. Дніпро), де відбулась переправа на правий берег. Значна частина шведських переселенців померла взимку 1781–1782 років у містечку Решетилівка (Полтавська обл.).

Висновки. Автор дійшов висновку, що окремі аспекти переселення шведів на південь України включають елементи історіографічного міфу. Серед них: кількість переселенців, шлях, який вони подолали, умови переселення та причини зменшення кількості емігрантів. Всупереч окремим історіографічним згадкам джерела вказують на те, що росіяни намагалися забезпечити шведів нормальним харчуванням та лікуванням у дорозі, але тогочасний рівень медичних знань не дозволяв ефективно стримувати смертність. Разом із тим влада не встигла вчасно забезпечити колоністів житлом, а частина виготовлених будинків залишалась недоробленою навіть через рік після заснування колонії.

Ключові слова: острів Дагьо, Старошведська колонія, Решетилівка, епідемія, населення, смертність, харчове забезпечення, Південна Україна, колонізація.

FEATURES OF SWEDISH MIGRATION FROM ESTONIA TO SOUTHERN UKRAINE IN 1781–1783 YEARS

Chyruk Sviatoslav Volodymyrovych,
Candidate of Historical Sciences,
Deputy Director for Research
Municipal enterprise “Museum of Dnipro City History”
Dnipro City Council,
sczyruk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7008-4110

Purpose. The purpose of the article is to research the migration process of Swedish peasants from Estonia to Southern Ukraine and creation of Swedish colony in Ukrainian steppe. This question is not researched quite enough in historiography. Events before and after resettlement are illuminated rather good, but what was happening during migration and few months after it was unknown. Nevertheless, historical sources enables to research events during this period sufficiently deep. For instance, captain’s Egor Makaretov logbook in very informative source about Swedish resettlement to Southern Ukraine. He was a head of soldier’s convoy of these migrants group from Estonia to the place of the settlement. For a long time researches did not put it into account through bad quality of microfilm copy of the document. Lists of migrants and colonists also gives important information.

Methods. Method of contamination information from different lists was used in the research. Comparing information from different sources was also helpful. It gives an opportunity to detect changes at the composition of the households and to identify persons who have died during some time intervals. Criticism of the sources and the method of slow reading helped to avoid some erroneous judgments.

Results. The research established that the mostly probable estimate of Swedish migrant's group population size is 967 persons. The way from Estonia to Ukraine could not lay through Moscow. It was passed through Belorussia, Chernigiv region and then – though Eastern Ukraine to the city Novyi Kodak (modern Dnipro city), where migrants crossed river Dnipro. The large part of the Swedish migrants have died in winter 1781-1782 years at the Reshetylivka city (Poltava region).

Conclusions. Author makes the conclusion that some aspects of Swedish resettlement to the South of Ukraine include elements of historiographical myths. Among these cases are: number of migrants, the way Swedish colonist's passed during their trip, resettlement conditions and reasons of migrant group population size decrease. Contrary to some historiographical references, the sources demonstrate that Russians tried to provide good feed and treatment for Swedish colonists during their trip, but the level of medicine knowledge do not allow them to curb the mortality effectively. Simultaneously authority did not manage to provide the colonists with housing in time. Some of created houses were incomplete even after a year after resettling and colony's creation.

Key words: Dagö Island, Gammalsvenskby colony, Reshetylivka, epidemic, population, mortality, food supply, Southern Ukraine, colonization.

Вступ. У 1781 р. російською владою було прийнято рішення про переселення до Південної України значної кількості естонських селян шведського походження, що мешкали на о. Дагьо (суч. о. Хійумаа) у Балтійському морі. Проте документи за більш пізній час засвідчували значно меншу кількість поселенців у кінцевому пункті призначення, аніж мала вирушити з Естонії до України (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 308; ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 1; ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 193). Причини зникнення населення тривалий час лишалися невідомими. Багато в чому це було наслідком відсутності знань про хід переселення і його деталі. Цей процес, переважно, розглядався як кібернетична «чорна скринька» із входом (виїздом із Естонії) та виходом (прибуттям на місце поселення), тоді як те, що відбувалося всередині (під час переїзду), залишалось загадкою.

Різними аспектами переселення шведів із Естонії до України займалися Г. Писаревський, О. Лойт, Й. Хідман, Я. Утас, Ю. Г. Маліцька, С. Й. Бобилева, С. В. Чирук. Частково торкалися цього питання А. Карлгрен, Г. Фішер.

Між дослідниками існували суттєві розбіжності щодо визначення кількості населення, шляху проходження переселенців, часу початку епідемії, забезпеченню переселенців ліками та харчами. Низка питань залишалася нез'ясованою (кількість та імена померлих у Решетилівці, характер епідемічної кривої).

Метою статті є дослідження процесу переселення шведських селян з Естонії до Південної України та заснування шведської колонії в українських степах. Дослідження передбачає перевірку гіпотез, запропонованих в історіографії щодо проблемних питань. Серед дослідницьких завдань можна назвати: перевірку різних версій щодо кількості переселенців, шляху, який вони подолали, слідуючи до місця поселення, причин зникнення значної кількості колоністів, а також – умов, в яких утримували переселенців.

Методологія дослідження спирається на контамінацію інформації різних списків (персоналізовані статистичні джерела), а також зв'язку між собою інформації інших наявних відомостей. Застосовувалась зовнішня та внутрішня критика джерел та метод повільного читання.

Основу джерельної бази дослідження становлять документи 134 фонду Державного архіву Дніпропетровської області, які доповнюються матеріалами інших архівних установ. Серед найважливіших джерел слід назвати такі, як: так званий «Список Синельникова» (назва утверджена в історіографії) – перепис мешканців острову Дагьо, що мали переселитися до Південної України, укладений в 1781 р. в Естляндії під наглядом бригадира Івана Максимовича Синельникова (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 1), бухгалтерська книга експедиції (Тетрадь на записку в расход употребляемых на содержание шведских крестьян денег), яка раніше не залучалася для аналізу проблеми (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4). Значний інформаційний потенціал також має опублікована у Швеції перша метрична книга Старошведської колонії, у якій зазначені померлі колоністи на місці поселення (Loit, Tiberg, 1958: 149–159) та перший ревізійний список 1795 року (Loit, Tiberg, 1958: 192–236).

Кількість населення

Питання загальної кількості переселенців є одним із ключових для аналізу міграції шведських селян з Естонії до України в 1781–1782 роках, оскільки переселення пройшло зі значними людськими втратами, оцінити які можна лише знаючи кількість переселенців. Першим, хто спробував визначити кількість шведських мігрантів до Південної України, був Самуїл Християнович Контеніус, який у 1800 році у доповіді Сенату про стан іноземних колоній, зазначав, що спочатку населення Старошведського «за показаннями Новоросійської Казеної палати складалося з 904 душ обох статей» і що «з такої великої кількості

залишилися нині в колонії тільки 74 чоловічої і стільки ж жіночої статі душі, які складають 22 родини» (ПСЗРИ, т. 26: 118–119). Ці ж цифри згодом вказували й історики А. Скальковський (Скальковський, 1850: 264) та А. Клаус (Клаус, 1869: 348), які, по-суті, переповідали у цьому аспекті С. Х. Контеніуса. З наведеної цитати зрозуміло, що С. Х. Контеніус послуговувався інформацією Казеної палати, яка, в свою чергу, отримувала її з матеріалів ревізій. Перша ревізія у Старошведському відбулась в 1795 р. і мала містити дані й попереднього періоду, у даному разі – 1782 р. Проблема полягала в тому, що список 1795 р. містив невірні відомості щодо 1782 р. При співставленні списку померлих з метричної книги за 1782–1783 роки, який укладався одразу після смерті цих осіб, з ревізійним списком, можна побачити, що в ревізії багато померлих осіб були записані живими. Список укладав місцевий мешканець – Генріх Петерсон, який, на думку шведського дослідника Йоргена Хідмана (Hedman, 2019), просто вигадав дати смерті більшості осіб, щоби легше й швидше укласти документ. Таким чином, дані Казеної палати щодо кількості колоністів аж ніяк не можуть бути правдивими, і ця помилка повторювалась в історіографії.

Значну увагу кількості мігрантів з Дагьо до Старошведського приділив шведський історик Олександр Лойт. Він вказував на суперечливість даних джерел щодо вихідної кількості населення та віддавав перевагу свідченням пастора з острова Вормсі (сусіднього з о. Дагьо), який зазначав, що острів полишило близько 1200 осіб. О. Лойт вважав цю цифру більш вірогідною, оскільки «До обов'язкових» переселенців долучилася також частина шведів з інших маєтків і з материка, які виявили бажання переселитися добровільно. До того ж, місцева влада в Україні отримала наказ про виділення землі для двохсот шведських господарств, що також свідчить про більш високу чисельність переселенців» (Лойт, 1988: 108). Йорген Хідман вирішив не приставати на якусь конкретну точку зору, вказавши на суперечливість даних в різних документах (Hedman, Åhlander, 2003: 31). Ю.Г. Маліцька найбільш достовірною цифру 952 особи обох статей (Маліцька, 2010: 72). С.І. Бобилева з огляду на те, що «Список Синельникова» мав відображати людей, яких мали переселити до України, а також на суму кількості померлих після переселення та на одному з відрізків дороги (за свідченнями Язикова), вважала найближчою до дійсності наведену в ньому цифру 967 (у тексті помилково – 966 – С. Чирук) переселенців (Бобылева, 2008: 254).

Точну кількість переселенців, що вирушили до України, має відображати бухгалтерська книга експедиції, оскільки в ній зафіксовані кормові гроші, передбачені на кожну особу та, власне, кількість

осіб, які їх отримували (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 4). Згідно із нею, гроші виділялись для 967 осіб (із них 615 дорослих та 352 дітей) (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 4). Ця цифра збігається із кількістю осіб, зазначених у «Списку Синельникова», проте співставлення цього документу зі списками померлих за 1782–1783 роки з метричної книги виявило, що в метричній книзі зустрічались особи відсутні у списку 1781 року. Так, наприклад, серед господарів, вказаних у «Списку Синельникова» не було жодного Томаса Ларсона, тим паче – власника окремого господарства або Томаса Матссона віком близько 17 років, який міг успадкувати господарство чи сина господаря – Мартіна Бертільсона та ін. У той же у «Списку Синельникова» маються родини, серед яких не було померлих під час епідемії 1782–1783 років (в усякому разі таких не виявлено) та не фіксувалися у ревізійному списку 1795 року, наприклад, родина Крістіана Паульсона (№ 80 у «Списку Синельникова»). Тим не менше, значна кількість осіб піддається ідентифікації (виявлено 229 співпадінь).

Таким чином, можна припустити, що до України справді вирушило 967 осіб і ніяк не більше, оскільки на транспортування саме цієї кількості осіб малися казені кошти, а «Список Синельникова» хоча й містив людей, які переїхали до України, але не відображав склад переселенців до Південної України у повній мірі. Отже, припущення Г. Писаревського (Писаревский, 1909: 223) та О. Лойта (Лойт, 1988: 108) про те, що до України вирушили й особи з інших миз та хуторів є вірним, утім, вони не додалися до тих, хто був зазначений у «Списку Синельникова», як вважав О. Лойт, а замінили собою окремі господарства із тих, що мали переїхати.

Шлях

Значну кількість різночитань викликає і те, яким шляхом шведи їхали з Естонії до України, що було викликано недостатньою кількістю документальних свідчень. Так, наприклад, Інгеборг Лінгегорд наводила схему транспортування шведів через Дерпт, Псков, Москву, Тулу, Курськ, Решетилівку і до Старошведського (Lingegård, 1981: 13). З аналізу історіографії випливає, що ця схема була побудована на художньому історичному оповіданні естонського історика XIX ст., Карла Фрідріха Руссвурма (Russwurm, 1925: 43–44). Утім, хоча й Руссвурм і послуговувався історичними джерелами під час його написання, чимало фактів у його творі є просто художньою вигадкою (наприклад, основні дійові персонажі). Іншу схему наводив Йорген Хідман: через Гапсаль до Пскова південним краєм Псковського озера, від Пскова напругу до Решетилівки через Білорусь, переправою через Дніпро трохи південніше Кременчуга і правим берегом до Старошведського (Hedman, 1994: 229).

Бухгалтерська книга експедиції містить окремі відомості про початковий та кінцевий етапи подорожі. З неї видно, що з острова шведів мали переправити судами до міста Гапсаль (суч. місто Хаапсалу) на материк. Спочатку переправляли скот, потім – людей із кромом. Для переправи з острова до міста Гапсаль були виділені «казені суда», а керував переправою херсонського пікінерного полку підпоручик Валіс, який отримав доручення зробити це якомога хутчіш (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 4). Як зазначав Г. Писаревський, суден не вистачало, тож граф Стенбок виділив для цього свої пароми та човни (Писаревський, 1909: 223). Ці відомості підтверджуються бухгалтерською книгою експедиції, з якої видно, що до переправи були залучені також плавзасоби селян графа Стенбока. За те, що вони допомагали під час переселення своїми човнами, їм видали по 25 копійок. Винагороду також отримали лоцмани, які вели човни до міста Гапсаль та військові (офіцери з командою), які охороняли їх на березі моря. Загалом на переправу було витрачено 40 рублів. На утримання «порцією» військових, які охороняли човни – 10 рублів. Отже, лоцманам і власникам човнів заплатили 30 рублів (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 4). Це означає, що у переправі було задіяно від 100 до 120 човнів селян Стенбока. На жаль, кількість інших плавзасобів, залучених до операції невідома, але навряд чи їх було багато. Якщо вважати, що у переправі було задіяно 120 човнів, кожен з яких вмщував по 4 людини, та з урахуванням загальної кількості переселенців з бухгалтерської книги експедиції (967 осіб), це означає, що переправа мала відбутися як мінімум у два заходи, а якщо взяти до уваги скот та вози – у три або більше, що й викликало потребу в охороні човнів та речей на узбережжі після переправи.

Найменше відомостей мається щодо ділянки шляху від Пскову до Решетилівки. На жаль, бухгалтерська книга також не містить детальної інформації про шлях переселенців. Достеменно відомо, що він проходив суходолом. Утім, враховуючи те, що в бухгалтерській книзі вказувалось, що для селян передбачався різний обсяг кормових грошей для проходження з Естляндії до Білорусії і з Білорусії до Малоросії (Держархів Дніпропетровської обл., ф. 134, оп. 1, спр. 4: 3), це можна вважати опосередкованим свідченням того, що через територію Росії вони не проходили. У тексті не фігурувало Великої Росії, що неодмінно мало бути, якби шлях проходив через Москву та Курськ (у XVIII ст. Полоцьк вважався білоруським містом (ПСЗРИ, т. 19: 660). За проходження через Білорусь свідчить і наявність у XVIII ст. великого прямого тракту (Білоруський тракт), який йшов із Білорусії через Київ та Лубни до Решетилівки (Бучневич, 1917: 12). У бухгалтерській книзі також зазначалося, що після Решетилівки

шведи зупинилися в Новому Кодаку. У такому разі останню ділянку шляху легко реконструювати – з Решетилівки до Нового Кодаку можна було дістатися лівим берегом Дніпра, так званим Крюківським шляхом, із переправою через Дніпро в районі Кам'янки Лівобережної (Старостін, 2012: 4; Лашенко, 1998: 99). Із Нового Кодаку до Кизикермену правим берегом Дніпра уздовж ріки, так званим «Кримським шляхом» (інша назва – Чумацький шлях, одна з бокових гілок так званого Муравського шляху).

Таким чином, попри відсутність повноцінних свідчень щодо проходження шведів з Естонії до України у 1781–1782 роках, опосередковані факти вказують на те, що схема мандрівки, наведена Й. Хідманом ближча до дійсності, аніж схема Руссвурума-Лігегорд. Тим не менш, вона також потребує уточнень. Зокрема, переправа через Дніпро мала проходити не в тому місці.

Епідемія

Слід зазначити, що більшість дослідників однією, якщо не основною, причиною високої смертності колоністів у дорозі вважали погані умови переїзду та «зміну клімату»¹ (Бобылева, 2008: 254; Малицька, 2010: 75; Karlgren, 1924: 9; Wendell, 1881). Тим не менш, існувало чимало згадок про епідемію, переважно, заснованих на усній традиції, яка вказувала називала її причиною чуми (Lagus, 1852; Wendell, 1881; Karlgren, 1924: 12; Utas, 1982: 38). Це дало підстави С.В. Чируку стверджувати, що втрати населення були викликані епідемією саме цієї хвороби (Чирук, 2013). Утім, посилаючись на праці І. Русева про антропогенну трансформацію природних вогнищ чуми (Русев, 2011), він вважав, що хвороба серед колоністів виникла вже після прибуття на місце поселення (Чирук, 2013: 93). Таким чином, виникає питання, коли серед переселенців розпочалось захворювання та чи носила смертність масовий характер під час подорожі?

Відповісти на нього можна шляхом порівняння різних свідчень. Про наявність захворювання серед переселенців під час їх транспортування до України згадується у книзі Яна Утаса, де зазначається, що за народними переказами, у «Москві» (перебування переселенців у Москві є сумнівним) до шведів відрядили лікаря, якого мандрівники і звинуватили у смертях, оскільки всі, хто приймав ліки, невдовзі помер (Utas, 1982: 39). В бухгалтерській книзі експедиції також вказувалось, що шведи важко хворіли під час подорожі

¹ Слід зазначити, що в історіографії неправильно вживається поняття «причина смерті». В медичній статистиці причина смерті – це обставина, яка безпосередньо спровокувала летальний випадок (наприклад – серцевий напад). Зміна ж клімату підпадає під поняття «фактор смертності», тобто обставини, яка сприяла появі чи оприявленню тих або інших причин смерті. – С. В. Чирук.

(Держархів Дніпропетровської обл., ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5), а про смертність до прибуття в Решетилівку, зокрема, ідеться у документах, зацитованих Г. Писаревським. Так, у них згадувалось про те, що переселенці «обтяжувались» малими дітьми, які захворіли «віспою» у Білорусії, та що «під час шляху і на зимових квартирах» (в Решетилівці) також були померлі. Загалом у цей час було зафіксовано 86 померлих – 30 дорослих і 56 дітей (Писаревський, 1909: 224). На жаль, ці смерті не розділені в часі та покривають період лише до січня 1782 р., тоді як переселенці залишалися в Решетилівці до 16 квітня 1782 р. Опосередковано з’ясувати інформацію про розгортання епідемії в цей період можна шляхом порівняння даних списку померлих першої метричної книги колонії, «Списку Синельникова» та ревізії 1795 року.

Перша метрична книга колонії формально фіксує смертність з травня 1782 р., але в сутності – з липня 1782 р. (в травні зазначена лише одна померла – донька пастора, що могло трапитися в іншому місці) (Loit, Tiberg, 1958: 149). З липня у документі зафіксовано 335 записів про смерть. Додавши до них 150 осіб, які вижили (Лойт, 1988: 109), отримуємо цифру 485 людей, що прибули на місце поселення. Склавши цю кількість із кількістю померлих на січень 1782 р., та віднявши цю суму від загальної кількості переселенців, дізнаємось, що з лютого по червень 1782 р. померло 296 осіб. Якщо припустити, що смертність серед переселенців розпочалась приблизно за місяць до їхнього приїзду до Решетилівки (в грудні 1781 р.), та обрахувавши середнє арифметичне на кожен місяць для тих періодів, за які нам не відома точна

кількість померлих на місяць, можемо отримати орієнтовну діаграму вимирання під час епідемії.

З діаграми чітко видно, що епідемія мала два піки смертності та її «просідання» влітку 1782 року, що відповідає одній з моделей (бімодальній) смертності під час епідемії чуми (Eskert, 1996: 38). Поділивши кількість померлих на загальну кількість переселенців (716/967), можна з’ясувати, що ризик померти під час епідемії становив 74%.

Окрім того, можна ідентифікувати і кількох осіб, які, імовірно, померли під час подорожі. Так, співставивши списки померлих з метричної книги та «Списку Синельникова», серед померлих знаходимо кількох осіб, які в метричній книзі зазначені як господарі, тоді як згідно зі «Списком Синельникова», у цих господарствах в якості очільників фігурували інші особи. Очевидно, що дані господарства виїхали з Естонії, а зміна їхньої структури, найімовірніше, була викликана смертю колишніх господарів під час переселення. Серед таких людей: Міхель Міхельсон (53 роки, з поселення Рьокі, гол. госп. № 22 за «Списком Синельникова»), Грейс Еріксон (55 років з поселення Муддас, гол. госп. № 76), Генріх Еріксон (57 років з поселення Муддас, гол. госп. № 77), Пауль Сімонсон (63 роки з поселення Мальмас, гол. госп. № 85) та Генріх Гансон (63 роки з поселення Тарріс, гол. госп. № 118).

Цілком можливо, що мережа поширення хвороби могла відображати мережу контактів переселенців на острові Дагьо, і бути породженою віддаленістю одне від одного місць проживання переселенців на острові та особливості

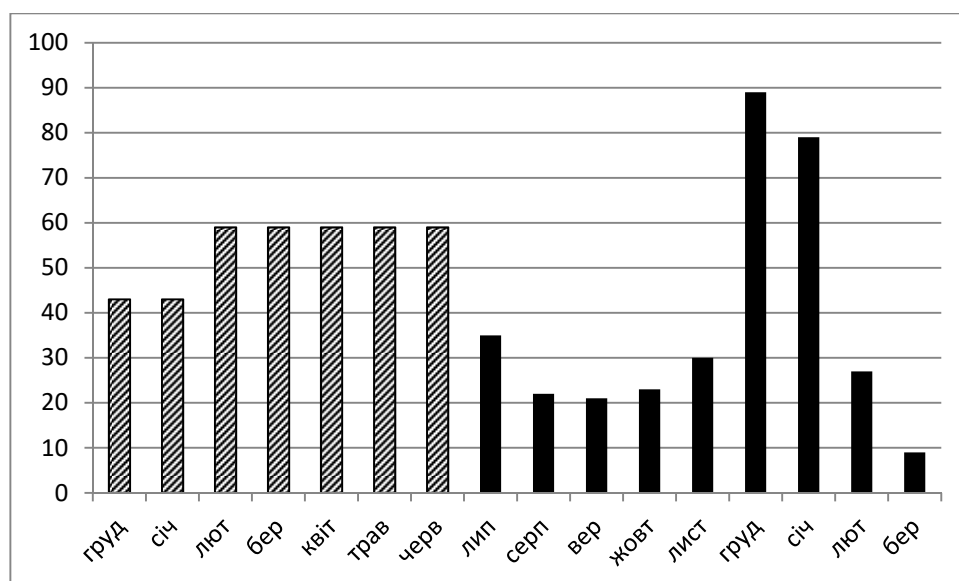

Рис. 1. Епідемічна крива під час спалаху чуми серед шведських переселенців до Південної України, грудень 1781 р. – березень 1783 р. (реконструйовані та джерельні дані)

транспортного сполучення між ними. Проаналізувавши черговість смертей під час епідемії залежно від місця проживання особи, можна побачити, що згідно з матеріалами метричної книги, епідемія поширювалась від вихідців з північно-західної частини на мешканців центральної та південно-східної частини округу, з якого емігрували переселенці. Певним винятком з цієї схеми було поселення Сіггала, розташоване на південному заході округу, смертність серед мешканців якого зафіксована лише в січні 1783 року. Імовірною причиною цього може бути віддаленість поселення від основної дороги, яка поєднувала велике селище Рьокі на південному заході з поселеннями Мальмас, Каусте, Меліс та Такне на північному заході округу). До поселення Сіггала вело відгалуження від цієї дороги (Wawrzeniuk, Malitska, 2014: 12). У подальшому це могло вплинути на відносну ізоляцію вихідців з цього населеного пункту, зменшити їх частоту контактів з іншими переселенцями під час подорожі, а отже, слугувати своєрідним карантинном, так само як неформальним карантинном слугувала належність людей до різних віросповідань під час епідемій, яка також тягла за собою зменшення частоти контактів (Poppel, Schellekens, Liefbroer, 2002).

Отже, порівняння різних свідчень дає підстави говорити про те, що захворюваність серед поселенців почалась ще під час подорожі та носила епідемічний характер. Показники смертності на зимових квартирах цілком можна порівняти зі смертністю після переїзду до колонії. При цьому шляхом співставлення різних списків можна виявити не тільки кількість померлих під час переселення, але навіть імена окремих померлих. Поширення епідемії могло залежати від мережі контактів переселенців, викликані місцями їх проживання на острові.

Умови переселення

Одним із припущень, які пояснювали високу смертність серед переселенців шведського походження, був кепський догляд за ними – недостатнє і неякісне харчування та погані умови життя (Fischer, 1939: 113). Дуже похмуру картину переїзду шведів до України зобразив естонський історик і письменник, архіваріус естляндського лицарства Карл Фрідріх Руссвурм в історичному оповіданні «Переселенці: Переселення шведів з Дагьо 1781 року». Він писав, що «Від нестачі харчу частина тяглової худоби падала, знесилена, особливо під Новгородом, з його непрохідними, повними ям дорогами, а решту навантажували ще більше. Через ці поневіряння почали хворіти жінки і діти <...> На початку лютого 1782 року, коли погода почала крацати і генерал де Бальман загнав татар назад до Криму, шведи вирушили до міст Тула і Курськ, прямуючи до своєї мети. Тим не менш, понад двісті переселенців померли,

чимало коней пали, а вози поламалися. Більшість мусили продавати своє майно і хатні речі. Запаси харчів давно скінчилися, а вози виходили з ладу. Проте бідним коням не полегшало, бо переважно люди не хотіли йти пішки. Тому вози частково розвантажили, а частину краму й дітей несли на спинах здорові. Крім того, дороги так розкисли, що колеса возів загрузали аж по вісь. Хоча вони відпочивали по четвергах і неділях, вони не могли пройти за день більше двох верст» (Russwurm, 1925: 43–44). Утім, як вже згадувалось, оповідання К. Ф. Руссвурма було художнім текстом.

Документи свідчать про спроби російської влади забезпечити хворим переселенцям нормальне харчування та лікування в дорозі та одразу після переселення. Так, після приїзду шведів на зимові квартири то містечка Решетилівка, 29 січня 1782 року капітану Макаретову, який супроводжував мігрантів, виділили кошти на створення лазарету, для чого було використано 9 хат, для освітлення яких у нічний час були придбані свічки, а для приготування їжі – окремих глиняний та дерев'яний посуд. Годували хворих супом із яловичиною (по 1 фунту (0,45 кг) м'яса на кожного) та булками (по одній на кожного). Лихоманку намагались лікувати примочками на основі особливого декокту та оцету, а виразки – маззю. Нарешті, для всіх хворих був зроблений пряний мед (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5). Спроби добре годувати та лікувати шведів тривали і надалі. Так, під час проходження шведів з Решетилівки на місце поселення у місті Новий Кодак для них розтопили торгівельну лазню (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5а). Вважалося, що купання допомагає при захворюванні цингою (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 793). У червні 1782 р., після прибуття на місце поселення, тих, хто нездужав, розмістили в лазареті, а в аптеці херсонського пікінерного полку для них виписали ліки (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5а). Це робили ще кілька разів – в серпні 1782 (у штаб лікаря Іскуса) та у вересні 1782 (в херсонській польовій аптеці) (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5а). Восанне гроші на придбання медикаментів та утримання хворих у лазареті були виділені у квітні 1783 р., але цього разу з приміткою, коли їх виявиться забагато, витратити на інші потреби (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 9 зв.). Нарешті, під час перебування у селі для лікування хворих було закуплене червоне вино, а для харчування тих, хто «страждав проносами», – 40 ок сорочинського пшона (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 5а зв.).

Дещо важче судити про житлові умови шведських колоністів, особливо в перші місяці після переселення. Судячи з документів, зацитованих Г. Писаревським, перед переїздом побудувати собі будинки колоністи мусили самі, а держава обіцяла забезпечити їх лісом та виплатити по 12 рублів за роботу (Писаревский, 1909: 222). Згодом, як

зазначає Г. Писаревський, Г. Потьомкін наказав губернатору Язикову побудувати будинки для шведів під наглядом майстрів, виписаних із Курляндії, а в якості матеріалу використати, зокрема, місцеве каміння-плиту, яке можна було добути на місці (Писаревский, 1909: 224–225).

За свідченням Г. Венделя, який побував у Старошведському в 1881 р. і мав змогу записати деякі усні перекази, коли шведи прибули на місце поселення, місцевість була затоплена повінню (щоправда, він переплутав рік, вказавши, що вони прибули на місце поселення у травні 1781, а не 1782, як було насправді). І лише згодом вода упала, відкривши острів, на якому вони й облаштувалися (Wendell, 1881).

З бухгалтерської книги видно, що перші дерев'яні колоди для спорудження будинків шведам були придбані в середині березня 1782 р. (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 7 зв.) і тоді ж виділені кошти на їх сплав Дніпром (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 8). А 28 вересня 1782 р. були виплачені кошти пильщикам та теслям, яких найняли для спорудження будинків. Зарплатня видавалась за два місяці і вісім днів, тобто роботу вони розпочали в липні 1782 р. (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 8 зв.). Як видно з документу, робітників найняли тому, що хворі шведи не могли самостійно працювати, а отже, спочатку планувалося, що зводити собі будинки вони мали самостійно (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 8 зв.).

Початок робіт зі спорудження будинків у липні 1782 р. при тому, що шведи прибули на місце поселення в травні 1782 р., породжує питання про те, де вони розмішувались з травня по липень? Зокрема, де та в якому приміщенні у червні 1782 р. розмішувався лазарет, який згадувався в бухгалтерській книзі експедиції? На жаль, на сьогодні відповіді на ці питання немає.

Після від'їзду працівників роботи зі спорудження будинків для переселенців продовжувались солдатами, яких відрядили до села обмазувати хати глиною та робити в них печі (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 9). Тим не менше, іще 6 грудня 1783 р. пастор колонії Іоганн Адольф Європеус разом із селянами Міхелем Сігфрідсоном та Матсом Якобсоном скаржилися Івану Максимовичу Синельникову на те, що і досі не всі будинки в колонії були завершені (РГАДА, ф. 16, оп. 1, спр. 692: 228). Імовірно, саме з цієї причини у цей час шведи замешкали лише 19 з 58 будинків, тоді як решту збиралися заселити влітку 1784 р., як про це днем раніше писав у своєму рапорті Синельникову офіційний представник шведів – Міхель Сергійсон (РГАДА, ф. 16, оп. 1, спр. 692: 227 зв.). На сам кінець, попри те, що початково колоністам планувалося виплатити по 12 рублів на спорудження будинків, 22 господарям, які залишилися в живих, гроші

все одно виплатили, не дивлячись на те, що будинки споруджували інші (дітей-сиріт винагородили ... однією худобою – дійними коровами з телятами) (ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 4: 10 зв.).

Отже, наявні документальні свідчення не дають підстав вважати, що переселенців навмисно утримували в поганих умовах, кепсько годували та не лікували. Навпаки, адміністрація намагалася забезпечити мігрантів якісним харчуванням та надати їм медичну допомогу, але, швидше за все, тогочасний рівень медичних знань не міг запропонувати ефективного лікування. Попри те, що згідно з початковим планом, шведи мали самостійно побудувати собі будинки, а держава мала виділити їм на це кошти та будівельні матеріали, з огляду на хворобу переселенців будинки були споруджені державним коштом іншими людьми. Утім, це було зроблено невчасно, (після приїзду колоністів на місце поселення) та неякісно (частина будинків залишалась недобудованою), через що колоністи тривалий період, імовірно, змушені були мешкати у некомфортних умовах (швидше за все – у землянках).

Висновки

В історіографії Старошведської колонії існувала низка спірних питань, які стосувались переселення колоністів з Естонії до України в 1781–1782 роках та початкового періоду існування колонії. Відповісти на них було складно через недостатню кількість джерельних свідчень. Джерельний вакуум та недостатня кількість досліджень призвів до появи цілої низки історіографічних міфів². До останніх можна віднести: штучне завищення кількості переселенців (ймовірно, з метою драматизації ситуації шляхом збільшення кількості жертв), помилкове визначення маршруту переселенців (через Москву), визначення поганих умов утримання або навпаки – зміни клімату як основних факторів смертності серед мігрантів. Тим не менш, уважне порівняння інформації уже відомих джерел, зокрема, тих, що перебувають у фондах Державного архіву Дніпропетровської області, дають змогу заповнити цілу низку пробілів у знаннях про цей період.

Так, зважаючи на бухгалтерські документи, як найбільш достовірні, кількість переселенців з острова Дагьо до України мала становити 967 осіб. З огляду на характер документу саме цю кількість переселенців слід вважати найбільш достовірною. Але попри те, що кількість переселенців у бухгалтерській книзі експедиції та у списку майбутніх переселенців, укладеному на

² Поняття «міф» автор вживає у розумінні, запропонованому Єжи Топольським, як «висловлювання, котрі щось повідомляють нам про світ і при цьому здобули стихійно чи завдяки діям суспільних та політичних сил статус фактографічних або символічних істин – неперифікованих, «знерухомлених» і більш чи менш сакралізованих».

острові Дагьо, збігається, це не дає підстав вважати його переліком осіб, що переїздили до України, оскільки у списку переселенців відсутні деякі особи, зазначені серед померлих в Україні. Зафіксовані ж збіги між двома документами свідчать про те, що «Список Синельникова» лише частково відображав тих, хто емігрував.

Опосередковані свідчення також дають змогу частково реконструювати шлях шведів з Естонії на південь України, зокрема стверджувати, що один з двох варіантів, представлених в історіографії (через Білорусь, без відвідання Москви та Курська), є більш правдоподібним.

Уточнено й приблизну кількість померлих осіб під час знаходження на зимових квартирах в Решетилівці (близько 300 осіб) та встановлено середню місячну смертність серед переселенців

у цей час (близько 60 осіб), і навіть імена окремих померлих. У цілому це дало змогу встановити бімодальну криву епідемії зі зниженням смертності в літній період.

Слід зазначити, що всупереч окремим історіографічним згадкам джерела вказують на те, що росіяни намагалися забезпечити шведів нормальним харчуванням та лікуванням у дорозі, але цього не дозволяв тогочасний рівень медичних знань. Разом із тим влада не встигла вчасно забезпечити колоністів житлом, а частина виготовлених будинків залишалась недоробленою навіть через рік після заснування колонії. Попри те, що переселенцям планувалося заплатити для спорудження ними будинків, які за фактом були побудовані іншими людьми, їм все одно вручили ці гроші у якості винагороди.

Література:

1. Бобылева С.И. Шведы Украины и государственная власть. *Вопросы германской истории*. Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2008. С. 247–268.
2. Бучневич В.Е. Местечко Решетилівка, Полтавкого уезда. *Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии*. Вып. 15. Полтава : Электрическая типография Г. И. Маркевича, 1917. С. 1–55.
3. Ведомости учета о родившихся, бракосочетавшихся и умерших колонистах, наличии скота, сельскохозяйственного инвентаря в шведских колониях Херсонской губернии и уезда за 1811 г. *Державний архів Дніпропетровської області* (ДАДО). Ф. 134. Оп. 1. Спр. 308. 32 арк.
4. Ведомость о расходовании средств на содержание шведских колонистов за 1784 г. *Державний архів Дніпропетровської області* (ДАДО)Ф. 134. Оп. 1. Спр. 4. 32 арк.
5. Высочайше утвержденный доклад Белорусского генерал-губернатора графа Чернышова «О почтовом учреждении в Псковской и Могилевской губерниях» (23.11.1772, № 13.911). *Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ)*. Т. 19. Санкт-Петербург : Типография II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1830. С. 660–667.
6. Доклад сената о мерах по улучшению состояния Новороссийских колоний, утвержденный Павлом I (06.04.1800, № 19.372). *Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ)*. Т. 26. Санкт-Петербург: Типография II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1830. С. 115–128.
7. Именной список шведских колонистов, прибывших в Новороссийскую губернию на поселение в 1781 г. *Державний архів Дніпропетровської області* (ДАДО). Ф. 134. Оп. 1. Спр. 1. 23 арк.
8. Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. Вып. 1. Санкт-Петербург : Типография В.В. Нусвальта, 1869. 455 с.
9. Лащенко Х.Г. До історичної географії Запорожжя часів Нової Січі: шляхи, броди і переправи як елементи єдиної системи сполучень. *Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII – XIX століття*. Вып. 3. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1998. С. 96–105.
10. Лойт А. Переселение шведов из Эстонии на Украину в конце XVIII века. *Скандинавский сборник*. Т. 32. 1988. С. 104–116.
11. Маліцька Ю.Г. Естонські шведи на півдні Російської імперії: міграція, адаптація та акультурація переселенців-колоністів (1781–1871 рр.): дис ... канд. іст. наук : 07.00.02. – Всесвітня історія. Дніпропетровськ, 2010. 252 с.
12. О колонистах, поселенных в Екатеринославской губернии из Корсики, Данцига, острова Даго и о бунте корсиканцев. *Российский государственный архив древних актов* (РГАДА). Ф. 16. Оп. 1. Спр. 692. 273 арк.
13. Писаревский Г. Из истории иностранной колонизации в России в XVIII в.: (По неизд. архив. документам). Москва : Печатня А. И. Снегиревой, 1909. 424 с.
14. Русев И.Т. Антропогенная трансформация природных очагов чумы в северо-западном Причерноморье. *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия «Биология и химия». Т. 24. Симферополь : Издательство Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, 2011. С. 224–243.

15. Скальковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. 1. Одесса : Типографмя Л. Нитче, 1850. 386 с.
16. Список колонистов Шведской колонии Херсонской губернии за 1808 год. *Державний архів Дніпропетровської області* (ДАДО). Ф. 134. Оп. 1. Спр. 193. 12 арк.
17. Средства лечения при заболевании цингой (скорбутом) и других болезнях. *Державний архів Дніпропетровської області* (ДАДО). Ф. 134. Оп. 1. Спр. 793. 3 арк.
18. Старостін В. «Злодійський» шлях і формування транспортного вузла в нижній течії р. Самара у XVI – на початку XVIII ст. *Січесьлавицина. Краєзнавчий альманах*. Дніпропетровськ : ДОУНБ, 2012. Вип. 6. С. 3–12.
19. Чирук С.В. Чи була чума у Старошведській колонії? Колонізація Південного Придніпров'я у контексті епідемічної загрози. *Вісник Дніпропетровського Національного університету: Історія та археологія*. Вип. 21. Дніпропетровськ : Видавництво Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара, 2013. С. 89–94.
20. Eckert E. A. The Structure of Plagues and Pestilences in Early Modern Europe. Central Europe, 1560-1640. Basel : Karger, 1996. 180 p.
21. Fischer H. Om svenskarna från Korgessaare och deras öden 1779–1782. *Svio-Estonica. Årsbok utgiven av svensk-estniska samfundet vid Tartu universitet*. Tartu: Akademeemilise rootsi-estni seltsi väljaanne, 1939. S. 90–117.
22. Gammalsvenskbydokument / ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala : Lundequistska bokh, 1958. 236 s.
23. Hedman J. – особистий лист від 03.02.2019 р.
24. Hedman J., Åhlander L. Historien om Gammalsvenskby och svenskarna i Ukraina. Stockholm : Dialogos Förlag, 2003. 479 s.
25. Hedman J. Svenskbyläkter. Släktförteckningar över familjerna från Gammalsvenskby i Ukraina. Visby : Ödins Förlag AB, 1994. 272 s.
26. Karlgren A. Gammalsvenskby. Stockholm: Land ock folk, 1924. 64 s.
27. Lagus W. Utflygt till Dniepern i April 1852. *Finlands allmänna tidning*. 1852. № 131. S. 544–545.
28. Lingegård I. Livet i Gammalsvenskby. Svenskbybornas mattraditioner seder och bruk. Stockholm : LTs förlag, 1981. 112 s.
29. Poppel F., Schellekens J., Liefbroer A. C. Religious differentials in infant and child mortality in Holland, 1855–1912. *Population Studies*. № 56. Abingdon-on-Thames: Taylor and Francis, 2002. P. 277–289.
30. Russwurm K. Utvandrarne. Svenskarnes utvandring från Dagö år 1781 / En svensk folkspillra. Gammal-svenskbyborna. Stockholm: E. Wessmann, 1925. S. 7–58.
31. The Lost Swedish Tribe. Reapproaching the history of Gammalsvenskby in Ukraine / Ed. by P. Wawrzyniuk, J. Malitska. Stockholm : Elanders, 2014. 152 p.
32. Utas J. Svenskbyborna historia och öde fren trettonhundra till nu. Visby : Natur och kultur, 1982. 309 s.
33. Wendell H. Från svenskar i Ryssland. *Folkvännen*. 1881. № 27. S. 1–2.

References:

1. Bobyleva S. I. (2008). Shvedy Ukrainy i gosudarstvennaya vlast'. [Ukrainian Swedes and government]. *Vo-prosy germanskoj istorii*. Dnipropetrovs'k: Vydavnyctvo DNU. S. 247–268. [in Russian].
2. Buchnevich V. E. (1917). Mestechko Reshetilovka, Poltavkogo uezda. [Reshetylivka town in Polava county]. *Trudy Poltavskoj Uchenoj Arhivnoj Komissii*. Vyp. 15. Poltava: Elektricheskaya tipografiya G. I. Markevicha. S. 1 – 55. [in Russian].
3. Vedomosti ucheta o rodivshihsy, brakosochetavshihsy i umershih kolonistah, nalichii skota, sel'skohozyajstvennogo inventarya v shvedskih koloniyah Hersonskoj gubernii i uezda za 1811 g. [Information about registration of born, married and died colonists. Information about livestock and farm instruments presents in Swedish colonies in Kherson County for 1811 year]. *Derzhavnyj arhiv Dnipropetrovs'koi oblasti* (DADO). F. 134. Op. 1. Spr. 308. 32 ark. [in Russian].
4. Vedomost' o raskhodovanii sredstv na sodержanie shvedskih kolonistov za 1784 g. [Statement about spending of money for Swedish colonist's subsisting for 1784 year]. *Derzhavnyj arhiv Dnipropetrovs'koi oblasti* (DADO). F. 134. Op. 1. Spr. 4. 32 ark. [in Russian].
5. Vysochajshe utverzhdenyj doklad Belorusskogo general-gubernatora grafa Chernyshova «O pochtovom uchrezhdenii v Pskovskoj i Mogilevskoj guberniyah» (23.11.1772, № 13.911). (1830). [Highest approved report of Belarussian governor general earl Chernyshov “About post communication creating in Pskov and Mogyliov provinces]. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii*. (PSZRI). T. 19. Sankt-Peterburg: Tipografiya II otdeleniya sobstvennoj ego imperatorskogo velichestva kancelyarii. S. 660–667. [in Russian].
6. Doklad senata o merah po uluchsheniyu sostoyaniya Novorossijskih kolonij, utverzhdenyj Pavlom I (06.04.1800, № 19.372). (1830). [Senate's Report about measures for welfare improvement of the colonies

- in Novorossia region. Approved by Emperor Paul I]. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. (PSZ-RI). T. 26. Sankt-Peterburg: Tipografiya II otdeleniya sobstvennoj ego imperatorskogo velichestva kanceyliarii. S. 115–128. [in Russian].
7. Imennoj spisok shvedskih kolonistov, pribyvshih v Novorossijskuyu guberniyu na poselenie v 1781 g. [Personal list of Swedish colonists arrived to Novorossia province for settling in 1781 year]. *Derzhavnyj arhiv Dnipropetrovs'koi oblasti* (DADO). F. 134. Op. 1. Spr. 1. 23 ark. [in Russian].
 8. Klaus A. (1869). Nashi kolonii. Opyty i materialy po istorii i statistike inostrannoj kolonizacii v Rossii. Vyp. 1. Sankt-Peterburg: Tipografiya V. V. Nusval'ta. 455 s. [in Russian].
 9. Lashchenko Kh.H. (1998). Do istorychnoi heohrafii Zaporozhzhia chasiv Novoi Sichi: shliakhy, brody i perepravy yak elementy yedynoi systemy spoluchen. [To the historical geography of Zaporizhzhia during New Sich period: roads, wades and crossings as elements of unified system of communication routes]. *Zapysky naukovy-doslidnoi laboratorii istorii Pivdennoi Ukrainy Zaporizkoho derzhavnoho universytetu: Pivdenna Ukraina XVIII – XIX stolittia*. Vyp. 3. Zaporizhzhia: RA «Tandem-U». S. 96–105. [in Ukrainian].
 10. Lojt A. (1988) Pereselenie shvedov iz Estonii na Ukrainu v konce XVIII veka. [Swedish migration from Estonia to Ukraine at the end of 18th century]. *Skandinavskij sbornik*. T. 32. S. 104–116. [In Russian].
 11. Malitska, Yu., (2010). Estonski shvedy na Pivdni Rosiiskoi imperii: mihratsiia, adaptatsiia ta akulturatsiia pereselentsiv-kolonistiv (1781–1871). [Estonian Swedes on the South of Russian Empire: resettlements-colonist's migration, adaptation and acculturation (1781–1871)] *Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet im. Olesia Honchara, Dnipropetrovsk*. [In Ukrainian].
 12. O kolonistah, poseleennyh v Ekaterinoslavskoj gubernii iz Korsiki, Danciga, ostrova Dago i o bunte korsikancev. [About the colonists from Corsica, Danzig, Dagö Island settled in Ekaterinoslav province and about Corsicans rebellion]. *Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov* (RGADA). F. 16. Op. 1. Spr. 692. 273 ark. [in Russian].
 13. Pisarevskij G. (1909). Iz istorii inostrannoj kolonizacii v Rossii v XVIII v.: (Po neizd. arhiv. dokumentam). [From the history of foreign colonization in Russia in 18th cen.]. Moskva: Pechatnya A. I. Snegirevoj. 424 s. [in Russian].
 14. Rusev I. T. (2011). Antropogennaya transformaciya prirodnyh ochagov chumy v severo-zapadnom Prichernomor'e. [Anthropological transformation of plague natural foci in North-Western Black Sea coast]. *Uchyonye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya «Biologiya i himiya»*. T. 24. Simferopol': Izdatel'stvo Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. S. 224–243. [in Russian].
 15. Skal'kovskij A. A. (1850). Opyt statisticheskogo opisaniya Novorossijskogo kraja. [An Experience of Novorossia region statistical description]. Ch. 1. Odessa: Tipografmya L. Nitche. 386 s. [in Russian].
 16. Spisok kolonistov Shvedskoj kolonii Hersonskoj gubernii za 1808 god. [List of Gammalsvenskby colony inhabitants for 1808 year]. *Derzhavnyj arhiv Dnipropetrovs'koi oblasti* (DADO). F. 134. Op. 1. Spr. 193. 12 ark. [in Russian].
 17. Sredstva lecheniya pri zabolevanii cingoyu (skorbutom) i drugih boleznyah. [Means of scurvy (scorbutus) and other illness treatment]. *Derzhavnyj arhiv Dnipropetrovs'koi oblasti* (DADO). F. 134. Op. 1. Spr. 793. 3 ark. [in Russian].
 18. Starostin V. S. (2012). «Zlodiiskiy» shliakh i formuvannia transportnoho vuzla v nyzhnii techii r. Samara u XVI – na pochatku XVIII st. [“Criminal” way and transport hub shaping at Samara river downstream in 16 – on the beginning of 18th cen.]. *Sicheslavshchyna. Kraieznavchyi almanakh*. Dnipropetrovsk: DOUNB, 2012. Vyp. 6. S. 3 – 12. [in Ukrainian].
 19. Chyruk S. V. (2013). Chy bula chuma u Staroshvedskii kolonii? Kolonizatsiia Pivdennoho Prydniprovia u konteksti epidemichnoi zahrozy. [Was there a plague at the Gammalsvenskby colony? Colonisation of Southern Prydniprovia in epidemic threat context]. *Visnyk Dnipropetrovskoho Natsionalnoho universytetu: Istoriia ta arkeolohiia*. Vyp. 21. Dnipropetrovsk: Vydavnytstvo Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu im. Olesia Honchara, 2013. S. 89–94. [in Ukrainian].
 20. Eckert E. A. (1996). The Structure of Plagues and Pestilences in Early Modern Europe. Central Europe, 1560-1640. Basel: Karger. 180 p. [in English].
 21. Fischer H. (1939). Om svenskarna från Korgessaare och deras öden 1779–1782. [Swedes from Korgessaare and their destinies 1779–1782]. *Svio-Estonica*. Årsbok utgiven av svensk-estniska samfundet vid Tartu universitet. Tartu: Akademeemilise rootsi-estni seltsi väljaanne, 1939. S. 90-117. [in Swedish].
 22. Gammalsvenskbydokument (1958). Ed. by A. Loit, N. Tiberg. Uppsala: Lundequistska bokh. 236 s. [in Swedish].
 23. Hedman J. – personal letter. 03.02.2019 year.
 24. Hedman J., Åhlander L. (2003). Historien om Gammalsvenskby och svenskarna i Ukraina. [History of Gammalsvenskby and Swedes in Ukraine]. Stockholm: Dialogos Förlag. 479 s. [in Swedish].

25. Hedman J. (1994). Svenskbysläkter. Släktförteckningar över familjerna från Gammalsvenskby i Ukraina. [Genealogy of Swedish village. Family genealogical tables from Gammalsvenskby in Ukraine]. Visby: Ödins Förlag AB. 272 s. [in Swedish].
26. Karlgren A. (1924). Gammalsvenskby. [Old Swedish village]. Stockholm: Land ock folk. 64 s. [in Swedish].
27. Lagus W. (1852). Utflygt till Dniepern i April 1852. [Excursion to Dnipro in April 1852]. *Finlands allmänna tidning*. № 131. S. 544–545. [in Swedish].
28. Lingegård I. (1981). Livet i Gammalsvenskby. Svenskbybornas mattraditioner seder och bruk. [Life in Gammalsvenskby. Swedish village inhabitant food traditions customs and practices]. Stockholm: LTs förlag. 112 s. [in Swedish].
29. Poppel F., Schellekens J., Liefbroer A. C. (2002). Religious differentials in infant and child mortality in Holland, 1855–1912. *Population Studies*. № 56. Abingdon-on-Thames: Taylor and Francis. P. 277–289. [in English].
30. Russwurm K. (1925). Utvandrarne. Svenskarnes utvandring från Dagö år 1781. [Emigrants. Swedish migration from Dagö Island in 1781 year]. En svensk folkspillra. Gammal-svenskbyborna. Stockholm: E. Wessmann. S. 7–58. [in Swedish].
31. The Lost Swedish Tribe. Reapproaching the history of Gammalsvenskby in Ukraine. (2014). Ed. by P. Wawrzeniuk, J. Malitska. Stockholm: Elanders. 152 p. [in English].
32. Utas J. (1982). Svenskbyborna historia och öde fren trettonhundra till nu. [Gammalsvenskby inhabitant's history and their fate from thirteen hundred century to modern times]. Visby: Natur och kultur. 309 s. [in Swedish].
33. Wendell H. (1881). Från svenskar i Ryssland. [From Swedes in Russia]. *Folkvännen*. № 27. S. 1–2. [in Swedish].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023
The article was received 27 March 2023